

VIOLA CINTIA

AZ ALBÁNIAI GÖRÖG KISEBBSÉG TÖRTÉNETE A 20-21. SZÁZADBAN

Az albán–görög kapcsolatok dinamikáját az elmúlt több mint száz évben két fő feszültségforrás határozta meg, melyek szorosan összefüggenek egymással. Egyrészt a területi és határviták, másrészt az etnikai kisebbségek ügye folyamatosan uralta a két ország közötti politikai diskurzust. Ebben a ciklikus folyamatban az együttműködés időszakait gyakori hullámvölgyek, válságok törlik meg, amelyek napjainkban is megnehezítik Tirana és Athén viszonyát. A tanulmány arra vállalkozik, hogy az albániai görög kisebbség történelmén keresztül mutassa be az albán–görög államközi kapcsolatok hullámzó jellegét. Ugyanis a területi-, határ- és kisebbségi kérdéseket illető nézetkülönbségből eredeztethető sértettség a kezdetek óta a válságok ciklikus előbukkanását táplálták a két ország viszonyában.

A feszültségforrások földrajzi értelemben véve két magterületre koncentrálnak: nagyszámú görög kisebbség él az adriai Vlora kikötővárostól a keleti Korça városáig húzódó vonaltól délre a dél-albán területeken (görög elnevezéssel Észak-Epirusz), és különösen a Drin-völgyében; illetve jelentős csám¹ kisebbség él a görög Epiruszt és az albán Konispolitól délnyugatra fekvő területeket is magába foglaló régióban (albán elnevezéssel Çamëria). Az etnikai kisebbségek ügye tehát e ponton területi vitába torkollik, ugyanis a két régió helyenként fedi egymást és valamennyi területre mindkét ország történelmi igényt tart.

A két ország között az is vita tárgyát képezi, hogy pontosan mekkora létszámú görög kisebbségről beszélhetünk Albániában. Az általános vélekedés szerint ma Albániában 45-50 ezer görög élhet, tehát az össznépesség mintegy 2%-át teszik ki, ezzel pedig a görög etnikum Albánia legnagyobb nemzeti kisebbsége.² A 2011-es albán népszámlálás³ hivatalos adatai alapján azonban a

¹ A tanulmány a csám kérdéskörrel nem foglalkozik, a csámok történetéről és átfogó irodalmáról L.: PÓKA Ferenc: Albán nemzeti kisebbség Görögországban (20–21. század), *Pro Minoritate*, 2009/Tavaszi, 21–38. p. <<https://prominoritate.hu/wp-content/uploads/2019/05/ProMino-1601-02-Poka.pdf>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

² VICKERS, Miranda: *The Greek Minority in Albania – Current Tensions*, Shrivenham, Defence Academy of the United Kingdom, 2010, 1. p.

³ Population and Housing Census 2011, INSTAT, 2012. <http://www.instat.gov.al/media/3058/main_results__population_and_housing_census_2011.pdf> (letöltve: 2022. 10. 16.).

görög nemzeti kisebbség aránya az össznépeségben mindössze 0,87%, ami 24 243 görögöt jelent. Ez a szám meglehetősen csekélynek tűnik, de ha figyelembe vesszük, hogy a majd' 3 milliós népességű Albániának csak 1,9%-át alkotják eltérő nemzetiségű kisebbségek, rögtön szembetűnővé válik a görög etnikum súlya az albániai kisebbségek között. A görög források ennél jóval nagyobb, 250-300 ezer fős görög kisebbséget vizionálnak.⁴ Az albán és a görög számok közötti óriási szórásnak mindkét fél részéről megvannak az okai. Egyfelől a 2011-es albán népszámlálást a népszámlálási törvény módosítása miatt a kisebbségek nagyrészt bojkottálták. Azok, akik pedig mégis részt vettek rajta, a szankcionálástól való félelemből albánnak vallhatták magukat, így a görög kisebbség hivatalos létszáma torzított adat.⁵ Másfelől a görög becslés túlzó, csak úgy lehet reális, ha valamennyi ortodox vallású albánt és vlach nemzetiségűt is a göröghöz sorol.

A kisebbség tényleges méretének meghatározását nehezítik a görög nacionalista csoportok, a görög egyház és az állam egyes elemeinek Dél-Albániával szemben támasztott történelmi területi követelései, amelyek szerint Dél-Albánia egy része – amit a görögök Észak-Epirusznak neveznek – történelmileg Görögországhoz tartozik. A görög kisebbség volt és ma is az egyetlen olyan nagy létszámú kisebbség Albániában, amely politikai, gazdasági és társadalmi jelentőséggel bír. Ezért különösen fontos megvizsgálunk a dél-albániai görögség történelmét, ezáltal kontextusában értelmezhetjük a jelenlegi albán-görög kapcsolatokat és megfigyelhetjük a politikai diskurzusba ciklikusan visszatérő vitás kérdéseket, amelyek a bilaterális együttműködés dinamikáját több mint száz éve meghatározzák.

Az albán-görög kapcsolatok történelmi háttere

A görögök és az albánok kulturális és nyelvi kapcsolatai folyamatosak voltak az elmúlt évezredekben, még akkor is, ha azok főként a vegyes lakosságú régiókra koncentráálódtak a két nemzet határterületein. A két nép közötti ellentét a nacionalizmusok felerősödésével alakult ki, és az ellentét forrásai a bevezetőben már taglalt két régió, Dél-Albánia és Çamëria voltak. A görög politika irányvonalát 1844-től a nacionalista *Megali Idea* hatotta át, így fő célkitűzése a Bizánci Birodalom helyreállítása volt. Ebben a formában *per se* a *Megali Idea* imperialista eszme volt, s a görög nacionalizmus messianisztikus jellegéből fakadóan Görögország magát az összes balkáni ortodox nép védelmezőjeként

⁴ BIDELEUX, Robert – JEFFRIES, Ian: *The Balkans: The Post-Communist History*, Routledge, London, 2007, 49. p.

⁵ A 2011-es népszámlálás körüli aggályokról a későbbiekben részletesen írok majd, itt csak említés szintjén foglalkozom vele.

apoztrofálta, és az ortodox népeket a görögökkel egyenlővé tette az oszmánokkal szemben. Tehát a görög expanzív politika valamennyi ortodoxok által lakott területet magába akart olvasztani, beleértve a dél-albániai régióban élő ortodox görögöket és albánokat is.

Ezzel szemben az albán nacionalizmus iránytűjét az „albánnak-lenni” gondolat jelentette, amelyet Pashko Vasa fogalmazott meg a 19. században: „feja a shqiptarit është shqiptaria”, ami nagyjából azt jelenti, hogy „az albánok vallása az albánság, albanizmus”.⁶ Tehát az albán politikai elit teljesen más platformra támaszkodott, mint a görög. Az albán nacionalizmus inkább védelmi mozgalom volt, amely az albánság megőrzését, összetartását jelentette előbb a török, majd a görög és szláv expanzív politikával szemben. Éppen ezért az albán nemzeti mozgalom törekvése sokáig nem a független Albánia létrehozása volt, hanem az albán autonómia elérése a négy albánok lakta vilájet egyesítésével, oszmán fennhatóság alatt. Mivel Çamëria régióban nagy számban éltek muszlim és ortodox albánok, arra a területre is igényt tartottak.

Ezek a különböző egymással szembenálló platformok és elképzelések elmentmondásossá tették a két fél bármiféle együttműködésre való hajlamát. A 19. század végén többször felmerült a görög–albán konföderáció ötlete, olyanmódon, hogy az albánok egy erről szóló jegyzéket küldtek a berlini kongresszusra a brit külügyminiszternek.⁷ Ekkor vált népszerűvé Görögországban a *pelaszg elmélet*, mely szerint az albánok és a görögök közös ősei a pelaszgok, így rokon nemzetnek tekinthetők. Valamennyi konföderációs elképzelés már a tárgyalóasztalon elhalt, mivel egyrészt egyszerre kívánták kielégíteni a két politikai elit vágyalmát, Nagy-Albánia és Nagy-Görögország létrehozását egy birodalom égisze alatt. Azonban egyrészt a részletekről nem sikerült megegyezniük, másrészt a birodalmi elképzelések mellőzték a geopolitikai realitásokat.

A 20. század elején az oszmán hatalom meggyengülésével az albán nacionalista mozgalom is egyre harciasabbá vált, amelyet kezdetben Görögország is támogatott. A mozgalom egyik vezetője, Ismail Qemali 1907-ben megállapodást kötött Georgios Theotokis görög miniszterelnökkel az Oszmán Birodalom elleni lehetséges szövetség létrehozásáról. A megállapodás értelmében Görögország támogatta az albán nemzeti mozgalmat, a támogatásáért cserébe pedig az albán–görög határhúzáskor Albánia lemond Çamëria régióról Görögország javára. Az albán–görög együttműködést azonban megnehezítette a kölcsönös bizalmatlanság. Az albán felkelés egyre inkább nemzetközi ügyé

⁶ Rilindasi Pashko Vasa: Feja e shqiptarit është shqiptaria!, *Gazeta Telegraf*, June 29, 2021, <<https://telegraf.al/speciale/rilindasi-pashko-vasa-feja-e-shqiptarit-eshte-shqiptaria/>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁷ L.: CSAPLÁR Krisztián: Az albán nemzetállam megteremtésének első kísérlete, *Világtörténet*, 1999/1. szám, 18–19. p.

kezdett válni, az Osztrák-Magyar Monarchia érdekeltté vált Nagy-Albánia létrehozásában azzal a mögöttes céllal, hogy meggyengítse a szerb pozíciókat. Ebben az elképzelésben viszont ellenérdekelte volt a Török Birodalommal szemben már megalakulóban lévő Balkán-szövetség, melynek legfőbb geopolitikai célja a még török uralom alatt álló balkáni területek elfoglalása és felosztása volt. A szövetségesek titkos megállapodások keretében Albánia területeit is felosztották maguk között.

Az első Balkán-háború kitörése új stratégiai célokat hozott az albán nemzeti mozgalomban. Az albán területek védelme érdekében 1912. november 28-án Ismail Qemali a vlórai kongresszuson kikiáltotta Albánia függetlenségét. Az 1912-es és az 1913-as londoni nagyköveti konferenciák határozatai kijelölték Albánia mai határait, amelybe beletartozott az észak-epiruszi régió, a görög források szerint mintegy 35 ezer fős görög lakossággal.⁸ A Nemzetközi Határbizottság vizsgálódásának eredményeképpen 1913. december 17-én Çamëria-t a firenzei egyezmény keretében Görögországhoz csatolták, ezzel jelentős albán lakosságot elvonva az anyaországtól.

Tehát a 19. századi nemzeti mozgalmak és a 20. század eleji Balkán-háborúk nyomán létrejöttek a Balkán-félsziget új államai, amelyek határai nem feltétlenül követték – és nem is követhették – az etnikai határvonalakat. Az albán állam létrehozása és elismerése a nagyhatalmak által az albán etnikai területek egy részét véglegesen feldarabolta és szétosztotta a szomszédos országok között. Az etnikai határvonalaknak szükségszerűen nem tudott megfelelni a nagyhatalmi rendezéspolitikai, hiszen a Balkánon nincsenek homogén etnikai tömbök, amelyek államhatárok közé illesztése beleillene a balkáni kisállamok homogén nemzetállam koncepciójába. Így a Balkán újonnan megrajzolt politikai térképe innentől kezdve Görögország és Albánia, széles értelemben pedig a balkáni államok közötti konfliktusok és feszültségek legfőbb forrásává vált.

A görög nemzeti kisebbség helyzete 1920 után

Az 1913-ban *de iure* létrejött független Albánia 1920-ig *de facto* nem funkcionált önálló államként. A balkáni háborúk után nemzetközi gyámság alá helyezett Albániát északról a szerbek betörései fenyegették, Dél-Albánia nagy részét pedig – és ezzel együtt a görög lakosságot – Görögország okkupálta.

⁸ Albania – Commission of Enquiry in Albania, Tirana – Report No. 5 on the Commission's investigations in Southern Albania with a plan showing the position of the Greek lines and list of villages occupied by the Greeks, League of Nations, 1922, <<https://archives.unige.ch/albanie-commission-denquete-en-albanie-tirana-rapport-no-5-relatif-a-lenquete-de-la-commission-en-albanie-meridionale-avec-un-plan-indiquant-la-position-des-lignes-grecques-et-une-liste-des-villages-occupes-par-les-grecs>> (letöltve: 2022. 10. 06.).

A görög csapatkivonásokat követően 1914-ben a területen élő görög lakosság kikiáltotta az Észak-Epiruszi Autonóm Köztársaságot, melynek autonóm státuszát Albánia a korfui jegyzőkönyvben hivatalosan is elismerte.

A kaotikus albán belpolitikai és katonai helyzetet a Nemzetközi Ellenőrző Bizottság sem tudta megfelelően kezelni, majd az első világháború kitörésével az Albán Fejedelemség ügye háttérbe szorult a nemzetközi politika színpadán. A Nemzetközi Ellenőrző Bizottság feloszlása után Albánia *de facto* megszűnt létezni, egészen az 1920-as lushnjai kongresszusig. Ebben a történelmi kontextusban az albániai görög kisebbség helyzete a független Albánia megalakulásától 1920-ig értelmezhetetlen, *ipso facto* 1920-nál érdemes újra felvenni a dél-albániai görögység történetének fonalát.

Az albán államiság visszaállítása után sor kerülhetett a kisebbségek ügyének rendezésére is. A görög nemzeti kisebbség meglétét jogilag 1921. szeptember 2-án ismerte el Albánia, amikor az albán parlament ratifikálta a „Nyilatkozat az albániai nemzeti kisebbségek védelméről”⁹ címet viselő dokumentumot. A nyilatkozat elfogadása volt a feltétel Albánia Népszövetséghez való csatlakozásának. A nemzetközi dokumentum legnagyobb jelentősége mégis abban áll, hogy Albánia először vállalt kötelezettséget a nemzeti kisebbségek jogainak tiszteletben tartására és biztosítására.

Az albán kormány a ratifikációval kötelezettséget vállalt arra is, hogy hat hónapon belül benyújtja a vallási közösségek, beleértve a faji, vallási és nyelvi kisebbségek egyházainak, kolostorainak, iskoláinak és jótékonyági egyesületeinek jogi státuszára vonatkozó teljes körű összeírást, illetve rendszeres jelentést ad a görög kisebbség helyzetéről és létszámáról. A Népszövetség által 1921-ben a Görögország és Albánia közötti határvonal felülvizsgálatára kiküldött Nemzetközi Vizsgálóbizottság által gyűjtött adatok alapján Dél-Albániában 35 ezer görög nemzetiségű lakos élt. Ez a szám több, mint a duplája volt annak a 16 ezer fős görög kisebbségnek, amely a szintén abban az évben a Népszövetség számára benyújtott albán jelentésben szerepelt.¹⁰ Görögország még a 35 ezres adatot is durván alábecsült létszámnak gondolta, de támogatta a régió görög identitásának megőrzését és szócsove volt az albániai görög kisebbségnek a nemzetközi politikában. A nemzeti kisebbségek védelméről szóló dokumentumnak megfelelően 1928-ig az albán kormány garantálta a görög nyelv oktatását és a kulturális örökség megőrzését, amelyek mind fontos szerepet játszottak a dél-albániai régió fejlesztésében.

Az 1928-ban a tiranai alkotmányozó nemzetgyűlésen elfogadott alkotmánymódosítás értelmében az Albán Köztársaság államformája királyság lett, királynak pedig a korábbi elnököt, Ahmet Zogut választották, aki I. Zogu

⁹ Declaration Concerning the Protection of Minorities in Albania, League of Nations, 1922, <<http://www.forost.ungarisches-institut.de/pdf/19211002-1.pdf>> (letöltve: 2022. 10. 06.).

¹⁰ Albania – Commission of Enquiry in Albania, Tirana – Report No. 5...

néven uralkodott. Az Albán Királyság időszaka alatt a nemzeti kisebbségek jogai, különösen az oktatás területén nagymértékben korlátozottak voltak. A hatalom központosítása egyúttal az oktatásszervezés központosítását is jelentette, ezzel ellehetetlenítve az anyanyelvi oktatást a kisebbségek által lakott területeken. Az Albán Királyság Alapjogi Chartájának 207. szakasza¹¹ biztosította a kormányzati ellenőrzést a magán- és egyházi iskolák felett. Ennek az 1930-as évektől lett igazán nagy szerepe, amikor az albán közvéleményben erős ellenállás bontakozott ki az idegen behatásokkal, beleértve a görög kultúrával szemben. Az Alapjogi Charta 207. szakaszára hivatkozva 1934-ben Zogu király bezáratta a külföldi fenntartású magániskolákat. Az iskolabezárások a görög intézményeket is érintették, ami Athén heves reakcióját váltotta ki és az ügygel a Nemzetközi Bírósághoz fordult. Az 1935-ben kiadott tanácsadói vélemény¹² a hellén kormány álláspontját fogadta el, és annak ellenére, hogy a tanácsadó vélemény nem kötelező erejű jogi dokumentum, az albán vezetés újra megnyitotta az Athén által fenntartott görög magániskolákat – de csak a kisebbségi területekként meghatározott körzetekben.

Az albán kormány oktatásszervező intézkedései többször ellentétesek voltak a kisebbségi nyilatkozattal, amelyet nem csak a nemzeti kisebbségek, de Görögország is sérelmezett a Népszövetség Tanácsánál.¹³ A kisebbségi oktatás akadályoztatásán túl azonban a két világháború közötti Albánia meglehetősen toleráns volt nemzeti kisebbségeivel, szabadon gyakorolhatták vallásukat és használhatták nyelvüket, nem éltek félelemben és az albán kormányok semmilyen módon nem üldözték őket.

Amikor Olaszország 1939-ben megszállta Albániát, Mussolini a balkáni expanziójának kiindulópontjává tette az albán területeket és innen indított támadást Görögország ellen is 1940-ben. Görögország a támadásra reagálva 1940. november 14-én királyi rendeletben nyilvánította Olaszországot és a fasiszta bábállam Albániát ellenséges országgá. Paradox módon 1949-ben Görögország hatályon kívül helyezte a törvény Olaszországra vonatkozó passzusát, azonban az Albániára vonatkozó hadiállapotot nem szüntette meg a mai napig sem.¹⁴ Az olasz–görög háború nem Mussolini elképzelései szerint

¹¹ Fundamental Statue of the Kingdom of Albania, Constituent Assembly, 1928, Art. 207, <http://albania.dyndns.org/pll/constitution_1928.htm> (letöltve: 2022. 10. 06.).

¹² Dissenting Opinion by Sir Cecil Hurst, Count Rostworowski and M. Negulesco, Permanent Court of International Justice, 1935, <https://jsumundi.com/en/document/opinion/en-minority-schools-in-albania-dissenting-opinion-by-sir-cecil-hurst-count-rostworowski-and-m-negulesco-saturday-6th-april-1935#opinion_455> (letöltve: 2022. 10. 06.).

¹³ COBO, Marenglen: The Juridical Position of Greek Minorities in Albania, *European Journal of Interdisciplinary Studies*, 3(3)/ 2017, 113–118. p., 115. p.

¹⁴ A hadiállapot feloldása valamennyi államközi konzultáción napirendre kerül, és Görögország elkötelezi magát a királyi rendelet hatályon kívül helyezése mellett, azon-

alakult, a görög ellenállók nem csak visszaverték az olasz sereget, de egészen a dél-albániai görög területekig benyomultak, elfoglalták Korçát és Gjirokastrét is. Így átmenetileg a dél-albániai görögök által lakott területek egy részét Görögország tartotta irányítása alatt. Mivel félt, hogy Olaszország elveszíti a stratégiai fontosságú vlorai hadikikötőt, Németországnak az előzetes tervekkel ellentétben be kellett avatkoznia a balkáni fronton.

Mussolini rezsimének bukásával 1943-ban Németország vette át az albán területek feletti ellenőrzést. A kollaboráns Nemzeti Front nacionalista ideológiája mögötti kegyetlenkedések a koszovói szerbekre, nem pedig az albániai görög kisebbségre koncentráltak. Brit segítséggel a kommunista Nemzeti Felszabadítási Mozgalom Enver Hoxha vezetésével végül 1944 végére valamennyi albán területet felszabadított a megszállás alól.

Albánia második világháború alatti mozgalmas történelmét nem csak a görög kisebbség, de valamennyi albán állampolgár megszenvedte. A balkáni frontvonal eseményei, az olasz és a német megszállás, valamint a partizán csapatok együttes felszabadító akciója, majd egymásnak feszülése mély nyomot hagyott az albán területeken és annak lakóin.

A görög nemzeti kisebbség helyzete a kommunista Albánia időszakában

A második világháború után kialakult albán kommunista rendszerben a görög kisebbség helyzete meglehetősen vitatott. A görög kisebbség álláspontja szerint a kommunista rezsim erőszakos asszimilációs politikát folytatott, amelyre a véletlenszerű lakosságcsere, a kényszernévváltoztatás és a görög kulturális örökség megőrzésének megtagadása volt jellemző.¹⁵ A görög lakosság a diktatúra időszakában a hátrányos megkülönböztetés különböző formáitól és az emberi jogok sorozatos megsértésétől szenvedett, így valamennyi görög vádra bőven akad példa. Azonban azt fontos rögzíteni, hogy a kommunista rezsim elnyomó légkörét valamennyi albán állampolgár megtapasztalta.

Mivel a görög kisebbségi kultúra szorosan kapcsolódik az ortodox egyházhoz, az albániai görögség aránytalanul sokat szenvedett az 1967-ben ki-

ban valódi cselekvés mindeddig nem történt. L.: MEJDINI, Fatjona: Albania, Greece Agree to End Forgotten 'War', *Balkan Insight*, March 22, 2016, <<https://balkaninsight.com/2016/03/22/albania-and-greece-agree-to-abolish-the-war-law-03-22-2016/>> (letöltve: 2022. 10. 17.) és Greece Promises to Abolish State of War with Albania from WWII, *Exit News*, 24-05-2022, <<https://exit.al/en/2022/05/24/greece-promises-to-abolish-state-of-war-with-albania-from-wwii/>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

¹⁵ Albania: Violations of the Right to Freedom of Thought, Conscience and Religion, Minnesota Lawyers International Human Rights Committee, 1988, <https://www.theadvocatesforhumanrights.org/Res/albania_-_violations_of_the_right_to_freedom_of_thought_conscience_and_religion_3%202.pdf> (letöltve: 2022. 10. 06.).

hirdetett vallásgyakorlási tilalom és a templomrombolások¹⁶ miatt. Ezen kívül a külföldi és vallási nevek megváltoztatására irányuló kormányzati nyomás káros hatással volt a görög családokra, akik gyakran ortodox neveket adtak a gyermekeiknek.

A családok – nemzetiségre való tekintet nélkül – *ad hoc* áthelyezése a kommunista rendszer általános gyakorlata volt. Valószínűleg következetes nemzetpolitika részeként, a lakosság felhígításának céljából görög családokat telepítettek délről Tiranába és néhány északi területre, helyükre pedig albán családokat helyeztek. A stratégiai fontosságú határmenti településekre Hoxha vlachokat és csámokat telepített.

A kommunista vezetés az 1921-ben kisebbségi övezetként meghatározott dél-albániai régiót mindössze 99 falura korlátozta, Gjirokastër és Saranda körzetében. Ezzel a kisebbségi övezeten kívül rekedtek olyan területek, mint Himara, Dhërmi és Palasë városok, melyeket a Népszövetség korábban kisebbségi területként határozott meg. A kisebbségi övezeteken kívül élő görög lakosságtól megtagadták a kisebbségi státuszt, így a Vlorában, Korçában és Tiranában nagyszámban élő görög kisebbség elesett egyéni és kollektív kisebbségi jogaitól.

Az 1989-es népszámlálás¹⁷ az etnikai hovatartozást is figyelembe vette. Az adatok szerint a kisebbség Dél-Albániában, Gjirokastër, Saranda és Delvina körzetekben, tehát a kisebbségi övezetekbe koncentráldott (1. ábra). Ez arra enged következtetni, hogy a kommunista rendszer korlátozó és elnyomó intézkedései nem törték meg a görög kisebbség erős nemzeti identitását. Azonban a nyilvántartás arra is rámutat, hogy a kisebbségi övezeteken kívül is jelentős számú, 2306 fős görög kisebbség élt.

1. ábra

A görög kisebbség létszáma körzetek szerinti bontásban 1989-ben

Teljes	Gjirokastër	Saranda és Delvina	Tirana	Más körzetek
58 758 fő	19 921 fő	36 531 fő	610 fő	1 696 fő

Forrás: saját szerkesztés.

A nyilvántartás az összes kisebbség körzetek szerinti eloszlását is feljegyzí, eszerint a kisebbségek összlétszáma 64 816 fő volt (2. ábra), ami 1989-ben az albán lakosság mindössze 2%-át tette ki.¹⁸ Az 1. és a 2. ábra összevetésével

¹⁶ Tirana fő ortodox templomát, az Angyali Üdvözlet katedrálist már 1964-ben lerombolták azért, hogy a helyén felépíthessék a Tirana International Hotelt. Az 1990-es évek elejétől az ortodox egyház kártérítést követelt az elveszett tulajdonért. Tíz évnyi kitaró követelés után kijelölték a katedrális új helyét Tirana központjában, a Feltámadás székesegyház 2012-ben nyitotta meg kapuit a látogatók előtt.

¹⁷ *Statistical Yearbook of Albania 1989*, INSTAT, 1991.

¹⁸ Szintén a nyilvántartás szerint: Albánia lakossága 3 182 400 fő. Ebből albán nemzetiségű 3 117 600 fő.

nyilvánvaló válik, hogy a kommunista időszakban Albánia legnagyobb kisebbsége a görög volt, az összes többi kisebbség mindössze 6 058 főt tett ki szemben 58 758 göröggel.

2. ábra

A nemzeti kisebbségek létszáma körzetek szerinti bontásban 1989-ben

Teljes	Gjirokastër	Saranda	Tirana	Korca	Más körzetek
64 816 fő	20 395 fő	36 773 fő	852 fő	4 706 fő	2 090 fő

Forrás: saját szerkesztés.

A görög kisebbség létszámától és eloszlásától függetlenül kizárólag a kisebbségi övezetekben volt biztosított a görög nyelvű iskoláztatás 1-4. osztályig. Néhány kisebbségi központban még középiskola is létezett, viszont a görög nyelven folyó oktatást meghatározta a tanterv albán jellege. Az övezeteken kívül élő görög kisebbség létezését az albán állam nem ismerte el, így az ország más részein élő görögök, az 1989-es adatok szerint 2306 görög (1. ábra) nem jutott görög nyelvű oktatáshoz. A görög nyelvű újságokat a rezsim engedélyezte, de valamennyi laphoz hasonlóan a görög sajtót is cenzúrázták.

Ami az államközi kapcsolatokat illeti, Tirana és Athén viszonyát nem csak a hidegháborús légkör, hanem a történelmi múlt is súlyosan terhelte, 1970-ig a két ország viszonyát a befagyott konfliktus jellemezte. A hidegháborús millión túl az 1940 óta érvényben lévő hadiállapotról szóló királyi rendelet, a csám lakosság deportálása (1944–1945), a párizsi békekonferencia (1946) és az észak-epiruszi földkövetelések, az albán állam részvétele a görög polgárháborúban (1946–1949), a hellén kormány által szervezett albániai provokációk (1949) mind-mind olyan epizódok voltak a két ország kapcsolatában, amelyek folyamatos feszültségforrást jelentettek a 20. században és néhány még ma is.

A diplomáciai kapcsolatok 1971-es felvétele felé vezető út fontos állomása volt a gazdasági kapcsolatok felvétele és a bilaterális kereskedelmi szerződés megkötése a két ország között. Innentől kezdve a sztálini kommunizmusba merevült Albánia nyitottá vált a diplomáciai kapcsolatok felvételére is Görögországgal.¹⁹ Az 1970-es év a kereskedelmi kapcsolatok elmélyítésén túl a pozitív gesztusok kölcsönös megtételéről szólt. Végül 1971-re sikerült normalizálni a két ország közötti kapcsolatokat és május 6-án hivatalosan bejelentették a diplomáciai kapcsolatok felvételét.²⁰ A folyamattal elindult az albán állam területi integritását megkérdőjelező görög területi igények felszámolása is. Ebben a kérdésben Athén részéről 1971 óta fokozatos visszavonulás

¹⁹ HOXHA, Enver: *Two friendly peoples*, Marx, Engels, Lenin, Stalin Institute, Toronto, 1985, 170, <https://www.marxists.org/reference/archive/hoxha/works/ebooks/two_friendly_peoples.pdf> (letöltve: 2022. 10. 07.).

²⁰ *Uo.*, 183. p.

figyelhető meg, míg Tirana is törekszik arra, hogy az athéni hivatalos politikát ne azonosítsa az észak-epiruszi tézissel, amely viszont folyamatosan jelen van egyes görög nacionalista csoportok és egyházi személyek körében.

A görög kisebbség ügye előkerült az 1970-71-es nyitáskor, azonban a csám-kérdés nem, holott a lakosság görög fennhatóság alá helyezését (1913) és a második világháború drámai eseményei miatt folyamatos feszültséget jelentett a két ország közötti politikai diskurzusban. Az enverista kommunista vezetés egyetlen alkalom kivételével sosem tett összehasonlítást a csám közösség és az albániai görög kisebbség ügye között és a diplomáciai kapcsolatok felvételének idején sem állította párhuzamba a görög kisebbségek és a csámok helyzetét az albán kisebbség jogainak érdekében. 1945-ben azonban maga Enver Hoxha hangsúlyozta a görög reakciók és az enverista rendszer közötti különbséget, azzal a céllal, hogy Albánia toleranciáját bizonyítsa: „A görög sovíniszták, mint a holdat ugató kutyák, üvöltöznek a kínzásokról, amelyeket állítólag az albániai görög kisebbségnek okozunk. Mi nem vadállatok vagyunk, mint ők, hanem emberek, mi nem ölünk, nem mészárolunk és nem fosztogatunk; mi nem úgy viselkedünk a kisebbséggel, mint Zervas és Plastiras bandái Çamëria lakosságával, akiket kegyetlenül lemészároltak és meggyilkoltak. Ellenkezőleg, a mi álláspontunk a kisebbséggel szemben a világ egyik legfejlettebb népének álláspontja, egy olyan népé, amely ember-séges érzelmekkel és példás igazságossággal rendelkezik. A görög kisebbség a demokratikus Albániában minden joggal rendelkezik; saját iskolái, saját tanárai, saját sajtója, saját emberei vannak a kormányban és a hadseregben.”²¹

A görög nemzeti kisebbség helyzete a posztkommunista időszakban

Az albán diktatúra 1991-es megszűnése és a demokratizálódási folyamat megindulása után megnyíltak a határok, amely a lakosság nagymértékű demográfiai mozgását eredményezte a szomszédos országokba, de főként Olaszországba és Görögországba. Ez volt a kezdete az albán munkavállalók Görögország felé irányuló migrációjának,²² valamint a Görögországból Albániába irányuló új kereskedelemnek. Az albán munkavállalók Görögországba való kivándorlása demográfiai aspektusból kedvezőtlen volt Albánia számára, viszont gazdasági szempontból pozitív hatást gyakorolt az albán fejlődésre. Albánia ebben az időben (is) nagymértékben függött a hazautalásoktól,

²¹ *Uo.*, 24. p.

²² 1991 után több százezer albán munkavállaló kelt át a határon Görögországba. Bár néhányan vízumot kaptak, a túlnyomó többség illegálisan kelt át az albán–görög határon, gyakran napokig gyalogoltak a hegyeken át. Sok albán bevándorlót szívesen foglalkoztattak a görög gazdaságok, mivel olcsó munkaerőt jelentettek.

a Nemzetközi Valutaalap adatai²³ szerint 1995-ben Albánia GDP-jének 15%-a származott a külföldön élő albánoktól. De nem csak Albánia járt jól a kétoldalú gazdasági kapcsolatokkal, Görögország is profitált az albánok jelentette olcsó munkaerőből és a magasabb jövedelemmel rendelkező albán lakosság nagyobb exportpiacot jelentett a görög áruk számára. A határok megnyitása a görög kisebbséget is érintette, hiszen lehetőséget kaptak arra, hogy a jobb élet reményében Görögországba vándoroljanak.

Az albán kommunista diktatúra megszűnését követően az albán politikát két pólus határozta – és határozza – meg: a konzervatív, jobboldali Albán Demokrata Párt (*Partia Demokratike e Shqipërisë, PD*) és a baloldali Albán Szocialista Párt (*Partia Socialiste e Shqipërisë, PS*) ciklikusan váltják egymást a végrehajtó hatalomban.²⁴ A görög kisebbségi pártok közül a legjelentősebbek az Egység az Emberi Jogokért Párt (*Partia Bashkimi për të Drejtat e Njeriut, PBDNJ*) és a MEGA, de valódi politikai erőt a PBDNJ tud kifejteni.

Tirana a PD és a PS kormányok alatt folyamatosan lavírozó politikát folytat, ugyanis mindkét párt tisztában van az albán gazdaság feletti hatalmas görög befolyással, éppen ezért nem akarja feldühíteni Athént a görög kisebbség jogainak felesleges korlátozásával. Ugyanakkor a pártok küzdenek azzal, hogy Athén és a görög kisebbség nacionalista törekvéseire se legyen túl engedékeny az albán reakció, mert az ellenszenvet válthat ki az albán lakosságban. Emiatt az egyensúlyozó politika miatt figyelhetünk meg ellentmondásokat az albán politikai térben. Például a PS szavazóbázisát hagyományosan a dél-albániai régiók jelentik, főként a *toszk* lakosság, azonban a dél-albániai ortodox népesség, valamint a görög kisebbségi pártok is könnyebben azonosulnak egy szocialista ernyő alatt létrejött összefogással (1997–2005 és 2013–2015). Mégsem mondhatjuk, hogy a PBDNJ kizárólag a szocialistákkal köt koalíciót. Bár a konzervatív PD szavazóit jellemzően a *geg* lakosság jelenti, mégis koalícióra léptek a görög kisebbségi párttal 2005–2009 között, valamint 2017-től.

Ennek a jelenségnek éppen a pártok egyensúlyozó politikája az oka, ugyanis mindkét párt szavazatmaximalizálásra és az Athénnal való együttműködésre és jó kapcsolatokra törekszik. Ezért figyelhető meg, hogy az alapvetően jobboldali, konzervatív PD hajlandó bizonyos kompromisszumokra a szavazatokért cserébe, ahogy a Rama vezette szocialisták is tanultak a Nano-kormány időszakából, ezért annak érdekében, hogy ne vádolják őket túlzott görögbarátsággal, sokszor nacionalista retorikára „kényszerülnek”.

Tehát a lavírozó politika eredményeképpen nem lehetséges a PD és a PS kormányok időszakait egyértelműen pozitívnak vagy negatívnak megítélni a

²³ *Human Rights in Post-Communist Albania*, Human Rights Watch, 1996, 135. p.

²⁴ Az albán pártrendszeréről bővebben L.: KOLLER Boglárka – ÖRDÖGH Tibor: *Délkelet-Európa politikai rendszerei (1990–2017)*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019, 57–62. p.

görög kisebbségi és albán–görög államközi kapcsolatok tekintetében.²⁵ Mégis a könnyebb átláthatóság érdekében kronológiai sorrendben, jobboldali és baloldali kormányok időszakaira felosztva vizsgálom a görög kisebbség helyzetét Albániában.

Az Albán Demokrata Párt időszaka (1992–1997)

A kölcsönös együttműködésre vonatkozó diplomáciai ígérek ellenére az Albánia és Görögország közötti politikai kapcsolatok nem sokkal Albánia demokratikus reformjának kezdete után, de főként Sali Berisha elnöksége alatt (1992–1997) romlani kezdtek. Már az újonnan alapított görög kisebbségi párt, az Omonia²⁶ (1991) nacionalista, szeparatista tevékenysége is megütközést váltott ki az albánokban, de az egyre növekedő feszültség csúcspontját az jelentette, amikor 1993. június 25-én az albán hatóságok kiutasították²⁷ Chrysostomos Maidonis papot, akit Anastasios érsek²⁸ hívott meg Gjirokastréba, hogy prédikáljon a híveknek. Tirana azzal vádolta Chrysostomost, hogy a pap prédikációjában támogatta a görög szeparatizmust, és támogatja a dél-albániai régió Görögországgal való egyesülését, ezzel pedig nem csak visszaélt az egyházban betöltött pozíciójával, de irredenta tevékenységet folytatott.

Az eseményeket követően a dél-albániai körzetekben megsokasodtak az etnikai konfliktusok. Az első fegyveres erőszakra 1994 áprilisában került sor, amikor az ultranacionalista görög etnikai csoport, az Észak-Epiruszi Felszabadítási Front (MAVI) megtámadott egy albán katonai állást Gjirokastré közelében, az összetűzés során két albán katona életét vesztette. Tíz nappal később őt, az Omoniahoz tartozó görög nemzetiségi személyt letartóztattak és bíróság elé állítottak a támadásban való bűnrészesség miatt.²⁹ Az albán hatóságok

²⁵ Talán e megállapítás alól csak Fatos Nano szocialista kormányai jelentenek kivételt.

²⁶ Az Omoniaról bővebben L.: RΕΠΙ György: *Albánia sorsfordulói*, Aula Kiadó, Budapest, 2000, 245–254. p.

²⁷ Görögország azonnali megtorlásként több mint 30 ezer albán munkavállalót utasított ki Görögországból. Több kiutasított albán számolt be atrocitásokról, amelyek a kiutasítás során érték őket, így például verésről, az útlevelek elkobzásáról és a családok önkényes szétválasztásáról.

²⁸ Anastasios Yannulatos érsek kinevezése is feszültségforrás volt az albán–görög kapcsolatokban. Anastasios görög állampolgár, 1992-ben nevezte ki a konstantinápolyi ökomenikus pátriárka az albán ortodox egyház érsekévé. A pátriárka döntése az albán közvélemény egy részében széles felháborodást keltett. A görög érsek kinevezését az albán egyház függetlenségét fenyegető lépésnek, és ami még fontosabb, Athén expanzív törekvéseit látták a kinevezés mögött, aki hellenizálni akarja a dél-albániai régiót, majd annektálni azt. A széles felháborodás és követelés ellenére végül az albán kormány pozíciójában hagyta az érseket.

²⁹ A görög rendőrség is saját vizsgálatot indított, 1995 tavaszán három görög állampol-

szeptemberben a görögországi és nemzetközi szervezetek tiltakozása ellenére egy kommunista időköt idéző koncepciók per során mind az öt személyt elítélték. Megtorlásként Görögország kiutasított mintegy 70 ezer albánt, akik Görögországban dolgoztak, sokan közülük megfelelő okmányok nélkül. 1994 novemberéig Görögország 43 millió dollárnyi európai uniós hitelt zárolt arra hivatkozva, hogy az albán kormány rosszul bánik a görög kisebbséggel.

A mélypont után a kapcsolatok fokozatosan javulni kezdtek, főként azért, mert a gazdasági kapcsolatok erősítésének előnyeit mindkét fél belátta. Az enyhülés első jeleként 1995-ben az Omonia öt tagját szabadon bocsátották. A következő évben került sor az újabb együttműködési időszak csúcspontjára, amikor Konstantinos Stefanopolus görög elnök Tiranába látogatott, hogy aláírják az albán–görög barátsági szerződést.³⁰

Bár az Albán Demokrata Párt kormányzását a feszültségekkel teli időszakokhoz sorolhatjuk, számos olyan törvény elfogadása és nemzetközi szerződés aláírása fűződik a párthoz, amely megeremtette az albániai kisebbségvédelem jogi keretrendszerét. 1993-ban az albán parlament elfogadta a 7692. számú, „Az alapvető emberi jogok és szabadságok” törvényt.³¹ A törvény 25. szakasza rendelkezik a diszkrimináció tilalmáról, eszerint „senkit nem érhet hátrányos megkülönböztetés neme, faji, etnikai, nyelvi, vallási, gazdasági, pénzügyi, oktatási és szociális helyzete, politikai és szülői hovatartozása, valamint bármely más személyes körülménye miatt”. A kisebbségek jogaira vonatkozó 26. szakasz pedig kimondja, hogy: „a nemzeti kisebbségekhez tartozó egyéneknek joguk van arra, hogy minden megkülönböztetés nélkül és a törvény előtt egyenlően gyakoroljanak minden alapvető emberi jogot és szabadságot. Joguk van etnikai, kulturális, vallási és nyelvi identitásuk szabad kifejezésére, megőrzésére és fejlesztésére, anyanyelvük tanítására és tanulására, valamint az identitásuk és érdekeik védelmét célzó szervezetekhez és egyesületekhez való csatlakozáshoz.” Nagyon fontos megjegyzés, hogy Albánia *de facto* továbbra is csak a kommunista időszakban meghatározott kisebbségi övezetekben élő görögöket ismerte el nemzeti kisebbségként.

Az Európa Tanács nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezményét Albánia már 1995-ben, az PD-kormány idején aláírta, azonban az albán

gárt és négy albániai görög állampolgárt tartóztatott le a MAVI egy meghiúsult határátlépését követően.

³⁰ Agreement between the Hellenic Republic and the Republic of Albania on friendship, cooperation, good neighbourliness and security, 1996, <<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/No%20Volume/56711/Part/I-56711-080000028043ab25.pdf>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

³¹ Fundamental Freedoms and Human Rights, 1993, <<https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/ALB%20Fundamental%20Freedoms%20and%20Human%20Rights%201993.pdf>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

parlament csak 1999-ben, a 8496. számú törvénnyel ratifikálta.³² A Keret-egyezmény egyik nagy hiányossága, hogy nem tartalmazza a „nemzeti kisebbségek” definícióját, mivel nincs ilyen általános, az ET valamennyi tagállama által elfogadott meghatározás. Ez a joghézag biztosítja a tagállamok számára, hogy önhatalmúlag döntsenek arról, mely csoport(ok)ra terjedjen ki az Egyezmény hatálya.

Az Albán Szocialista Párt időszaka (1997–2005)

A szocialista kormány alatt jelentősen javult a kapcsolat az albán hatóságok és a görög kisebbség között. Fatos Nano személyében két ízben is dél-albániai ortodox keresztény – tehát a görög felfogás szerint görög személy – került miniszterelnöki pozícióba. Nano visszatéréseivel az albán kormány elkötelezte magát egy kisebbségbarát, de még inkább görögbarát politika mellett, amely Pandeli Majko (1998–1999, 2002) és Ilir Meta (1999–2002) miniszterelnöksége alatt is jellemezte a szocialista kormányokat.

Fatos Nanót nem csak a görög kisebbség, de Görögország is nagyra becsülte, olyannyira, hogy a választások előtt még Athénba is meghívták kampányolni: „Görögország kedvenc jelöltje ezeken a választásokon egyértelműen Nano. Mint az interjúanyagból kiderül, őt – Berishával ellentétben – a görög fél nagyra becsülte. Nem kerülheti el a figyelmet, hogy Nano származását tekintve dél-albániai ortodox keresztény volt, míg Berisha északi muzulmán... Görögország kegye Nanóval szemben egyértelműen megmutatkozott júniusban, amikor megengedték neki, hogy a választásokat megelőző gyűlésen, Athén egyik központi terén albán állampolgárok tömegéhez szóljon. A rendőrség nem avatkozott közbe, és illegális bevándorlók letartóztatására sem került sor”.³³ Ahogyan az idézett szöveg is rávilágít, az albán–görög államközi kapcsolatok is prosperáló időszakot éltek a szocialista kormányok alatt, ami az albániai görög kisebbségre is kedvezően hatott.

A szocialista kormány alatt, 1998 novemberében lépett hatályba az új albán alkotmány,³⁴ amelynek 18. szakasza megerősíti, hogy az Albánia területén élő valamennyi albán állampolgárt egyenlő jogok illetik meg. Erre a pasz-

³² Framework Convention of the Council of Europe „For the Protection of National Minorities”, 1995.

³³ KONIDARIS, Gerasimos: Examining policy responses to immigration in the light of interstate relations and foreign policy objectives: Greece and Albania, In: KING, Russell – SCHWANDNER-SIEVERS, Stephanie (eds.): *The new Albanian migration*, Sussex Academic, Brighton, 2005, 80–81. p.

³⁴ Albania’s Constitution of 1998 with Amendments through 2016, Republic of Albania Parliament, 1998, <https://www.constituteproject.org/constitution/Albania_2016.pdf?lang=en> (letöltve: 2022. 10. 17.).

szusra később Edi Rama miniszterelnök gyakran hivatkozott, amikor Athén a kisebbségi jogok csorbításával vádolta. A törvény rendelkezik továbbá a kisebbségek etnikai, kulturális, vallási és nyelvi hovatartozásuk szabad, akadályoztatás és kényszerítés nélküli kifejezésének jogáról. Eszerint a kisebbségeknek joguk van az anyanyelvük megőrzéséhez és fejlesztéséhez, tanításához és elsajátításához, valamint az identitásuk és érdekeik védelmét célzó szervezetekhez és egyesületekhez való csatlakozáshoz.

A '98-as alkotmány kisebbségekre vonatkozó cikkeinek implementálása a gyakorlatban is működött a PS-kormányok alatt. A Képviselő nélküli Nemzetek és Népek Szervezete (Unrepresented Nations & Peoples Organisation, UNPO) 2004-es jelentése³⁵ szerint valamennyi etnikai, nyelvi, vallási és egyéb kisebbségek egyenlő hozzáféréssel rendelkeztek a közszolgálathoz és az állami pozíciókhoz. A szocialista időszakban a görög kisebbség aktív résztvevője volt az albán politikai térnek, ugyanis a kisebbség ernyőpártja az Egység az Emberi Jogokért Párt a szocialista időszak alatt végig tagja volt a kormánykoalíciónak.³⁶

Azonban Tirana görögbarátsága és a görög kormány albán szocialistáknak nyújtott támogatása hatással volt az albániai politikai erők belső egyensúlyára is, vagyis a Demokrata Párt megerősödésére. Az etnikumok közötti feszültséget pedig olyan körülmények szították, amelyek a békés együttélés időszakát is megmérgezték. A viharos albán gazdasági átmenetet jellemző instabilitás miatt minden albánnak nagyfokú stresszel kellett szembenéznie, miközben a görög kisebbség előnyben részesült a vízum, a tartózkodási és munkavállalási engedélyek kiadásában, gyermekeik oktatásában és orvosi ellátásban Görögországban.³⁷ A görög kisebbség kivételezett helyzete ellenszenvet váltott ki az albánokban, ebből az ellenszenvből pedig a Demokrata Párt politikai tőkét tudott kovácsolni.

Az Albán Demokrata Párt időszaka (2005–2013)

A 2005. júliusi parlamenti választások után újra hatalomra kerülő Demokrata Párt időszakában az albán–görög államközi és kisebbségi kapcsolatok újra

³⁵ *Greek minority in Albania: Human Rights Committee considers Report of Albania*, UNPO, 2004, <<https://unpo.org/article/1339>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

³⁶ *Albania: The time period at which the Union of Human Rights Party (PBDNj) joined the coalition government led by the Socialist Party; the number of representatives from the PBDNj in the coalition; the current treatment of PBDNj members by state agents and/or civilians (1997 – present)*, Immigration and Refugee Board of Canada, 2003, <<https://www.refworld.org/docid/3f7d4d5015.html>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

³⁷ *Assessment for Greeks in Albania*, Minorities at Risk Project, 2003, <<https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=search&docid=469f3a532&skip=0&query=greek%20in%20albania>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

romlani kezdtek. Bár a két ország közötti kapcsolatok nem érték el a Sali Berisha elnöksége alatti mélypontot, a politikai kommunikáció főként a nemzetközi csúcstalálkozókra korlátozódott.

Ami a görög kisebbségeket illeti, az első Berisha-kormányban a főként nemzetközi jogi egyezményeknek való megfelelés miatt a nemzetiség még mérhető számban volt jelen. A PBDNJ két minisztert is adott a Munkaügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztériumba: 2005–2008-ig Koço Barka, 2008–2009-ig pedig Anastas Duro töltötte be a miniszteri posztot.³⁸ Emellett a Kisebbségi Állami Bizottság vezetője, a három főigazgató és a bizottság több tagja is a görög kisebbség soraiból került ki.³⁹ Ennek ellenére az albán–görög kapcsolatok a DP hatalomra kerülésével meggyengültek. Sokatmondó információ, hogy az Európa Tanács adatai szerint 2001 és 2006 májusa között egyetlen panasz érkezett az Alapvető Jogok Biztosának Hivatalába az albániai görög kisebbségi csoporthoz tartozó személyek diszkriminációjára vonatkozóan és az is a Berisha-kormányzat alatt, 2006 májusában került benyújtásra az Omonia részéről. Az Omonia a gjirokastëri görög kisebbségi vezetők petícióját karolta fel, akik sérelmezték, hogy a Berisha-kormány hatalomra kerülésével több tucat kisebbségi köztisztviselőt bocsátottak el állami intézményekből.⁴⁰

Átmeneti időre ugyan némelyest javultak az albán–görög kapcsolatok, amikor 2006 novemberében az albán kormány jóváhagyta a kettős állampolgárság megadását az albániai görög kisebbség bejegyzett tagjainak. Ez az intézkedés az albánok egy részében ellenérzést váltott ki a görög expanziótól való félelem miatt. Ugyanakkor sok esetben a dél-albániai ortodox albánok és vlachok is görögnek vallották magukat a kettős állampolgárság jelentette előnyökért cserébe. Erre azért is volt lehetőség, mert a görög felfogás szerint az észak-epiruszi (tehát dél-albániai) ortodoxok *homogeneis*nek minősülnek. Az ortodox albánok és vlachok görög öntudatra ébredését támasztják alá a görög Közrendügyi Minisztérium adatai is, amely szerint az első Berisha-kormány alatt közel 200 000 albán állampolgár – amely jóval meghaladja a görög kisebbség számát – kapta meg a *homogeneis* státuszt és ezzel együtt a görög állampolgárságot.⁴¹

A 2006 végétől fokozatos javulást mutató albán–görög kapcsolatokat a koszovói függetlenségről szóló nemzetközi tárgyalások tették újra feszültté

³⁸ Second Report Submitted by Albania Pursuant to Article 25, Paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Secretariat of the FCNM, 2007, 9–10. p., <<https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=search&docid=465d7c692&skip=0&query=greek%20minority%20&coi=ALB>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

³⁹ Uo., 68. p.

⁴⁰ Uo., 32. p.

⁴¹ CHRISTOPOULOS, Dimitris: *Citizenship Observatory country report on Greece*, EUDO Citizenship Observatory, San Domenico di Fiesole, 2009, 17. p.

2007-től, mely az államközi és a kisebbségi kapcsolatokban is megmutatkozott. A koszovói események káros hatása a kölcsönös bizalmatlanságban és félelemben nyilvánult meg. Albánia attól tartott, hogy a koszovói szecesszió a dél-albániai görögség szeparatizmusát is felfűtheti és önrendelkezésre buzdítja őket. Ez az albán félelem nem volt teljesen alaptalan, ha megnézzük az abból az időszakból való görög és görög kisebbségi nyilatkozatokat. Karolos Papoulias görög elnök többször is az albániai görög kisebbség jogfosztására hívta fel a nemzetközi közösség figyelmét és a kisebbség jogainak fokozottabb tiszteletben tartására szólította fel Tiranát.⁴² Vasil Bollano, himarai polgármester és az Omonia elnöke pedig a koszovói függetlenedési törekvések nyomán követelte az autonóm státuszt az észak-epiruszi görögöknek. Bollano arra hivatkozva kívánta létrehozni a Himara központú autonóm Észak-Epiruszt, hogy a dél-albániai görög kisebbség sem követel többet, mint amit Albánia követel Koszovónak.⁴³

Görög részről a Nagy-Albánia – melynek része Koszovó és Çamëria – létrejöttétől való félelem uralta a közhangulatot. A görög kisebbség félelmeit fokozta az albán nacionalisták és különösen az ultranacionalista Çamëriai Felszabadító Hadsereg (*Ushtria Çlirimtare e Çamërisë, UÇÇ*)⁴⁴ felforgató tevékenysége Dél-Albániában. Az UÇÇ deklarált célja volt Nagy-Albánia létrehozása és ebben az időszakban különböző tüntetésekkel és rendezvényekkel igyekezett minél nagyobb támogatói bázist szerezni a törekvéseihez.⁴⁵

Koszovó függetlenedése után Berisha igyekezett eloszlatni Athén és a görög kisebbség Nagy-Albánia létrejöttére vonatkozó félelmeit. Egyrészt Albánia határainak sérthetetlenségét hangsúlyozta, másrészt a görög követeléseket figyelembe véve hozott néhány „gesztus-intézkedést”, például a kisebbségi övezetekben kétnyelvű útjelzőtáblákat állíttatott fel. Azonban az intézkedések nem tükrözték a politikai realitásokat, a görög kisebbség ennél sokkal többet, a kisebbségi övezetek eltörlését és a görög nyelv hivatalos második nyelvként való elismerését követelte Tiranától. A görög követelése-

⁴² Greeks in Albania: EU = Respect of Minority Rights, UNPO, 2007, <<https://www.unpo.org/article.php?id=6226>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁴³ L. XHEMO, Edlira: Autonomy is only solution for Greeks in Northern Epirus, *Narkive Mailinglist Archive*, <<https://shqiperia.yahoogroups.narkive.com/4iTFj9Hw/berat-e-bollano-s-vazhdim>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁴⁴ Az UÇÇ kapcsolatban állt a Koszovói Felszabadítási Hadsereggel és macedón Nemzeti Felszabadítási Hadsereggel, melyek mind félkatonai szervezetek voltak. Az UÇÇ a 2000-es években több ultranacionalista megmozdulást szervezett, a tiranai kormány elhatárolódott a szervezettől. Az UÇÇ-ről bővebben L.: VICKERS, Miranda: *The Cham Issue – Albanian National & Property Claims in Greece*, ARAG Balkan Series, Defence Academy of the United Kingdom, Swindon, 2002, 21. p.

⁴⁵ COPLEY, Gregory R.: The road to peace in the Balkans is paved with bad intentions, *Politics and Religion*, 2007/2, 143–154. p., <<https://www.politicsandreligionjournal.com/index.php/prj/article/view/199/201>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

sek szószólója az Omonia volt, a koszovói szecesszió időszakában Bollano és társai több görög tüntetést szerveztek a kisebbségi jogok kiterjesztése és az autonóm Észak-Epirusz létrehozása érdekében. A himarai polgármester kellemetlen tüske volt a tiranai vezetés szemében, ugyanis Bollano nacionalista, szeparatista retorikája és befolyása a görög kisebbség körében elfogadhatatlan volt Tirana számára.

Az albán ügyészség 2009-ben vádat emelt Vasil Bollano ellen egy 2007 decemberi útjelzőtáblás incidens miatt, amelynek következtében az ügyészség szerint a himarai polgármester visszaélt a hatalmával és 170 000 euró értékű kárt okozott az albán közvagyonban.⁴⁶ Végül a tiranai hatóságok 6 hónap börtönbüntetésre és 3800 euró pénzbírságra ítélték Bollanót. Az albán kormány óvatos megközelítésének (*softly-softly approach*) két oka volt: egyrészt Bollano Tirana tudomására hozta, hogy Athén kész ellenezni Albánia EU-integrációs törekvéseit, amennyiben a polgármestert komolyabb ítélettel sújtják,⁴⁷ másrészt Görögországban élt több mint 400 000 albán bevándorló,⁴⁸ akiknek a hazautalásai a kommunista rendszer összeomlása óta fontos szerepet játszanak Albánia gazdaságában.⁴⁹

A koszovói szecessziót követő albán–görög interetnikus kapcsolatok feszültsége a második Berisha-kormány (2009–2013) alatt is meghatározta Albániát. A kölcsönös bizalmatlanság az államközi kapcsolatokat is jellemezte. Athén a Tiranával folytatott bilaterális kommunikációt és konzultációt a külügyminisztériumi főtítkárok szintjére építette le.⁵⁰ Alexandros Mallias, Görögország korábbi tiranai nagykövete (1999–2000) szerint a kétoldalú kapcsolatok állapotának kezelése a 2010-es évek elején inkább pszichiáterek képességeit igényelték volna, mintsem diplomatáét.⁵¹ A feszültségekkel terhelt múlt és a koszovói függetlenség hatása mellett az albán alkotmánybíróság 2010-es döntése tette igazán drasztikussá az albán–görög államközi kapcsot.

⁴⁶ *Greeks in Albania: Language Issues Land Mayor In Trouble*, UNPO, 2008, <<https://www.unpo.org/article/8215>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁴⁷ *Albania King Condemns Ethnic Greek Mayor*, *Balkan Insight*, December 12, 2008, <<https://balkaninsight.com/2008/12/12/albania-king-condemns-ethnic-greek-mayor/>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁴⁸ ADAMCZYK, Artur: *Albanian immigrants in Greece: from unwanted to tolerated?*, *Journal of Liberty and International Affairs*, 2016/2(1), 53. p. <https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/47088/ssoar-jlibertyintaff-2016-1-adamczyk-Albanian_immigrants_in_Greece_from.pdf> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁴⁹ *Albania: Greek Mayor Sentenced to Prison*, *Balkan Insight*, April 21, 2009, <<https://balkaninsight.com/2009/04/21/albania-greek-mayor-sentenced-to-prison/>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁵⁰ MALLIAS, Alexandros: *Greece and Albania: The framework and terms for a NEW DEAL*, Conference organised by the Albanian Institute for International Studies, ELIAMEP and the Embassy of the Hellenic Republic, Tirana, 2012.03.27. <<https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2012/04/Greece-and-Albania1.pdf>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁵¹ *Uo.*, 2. p.

latokat. A megállapodást ugyan 2009-ben aláírta a Berisha-kormány, de az ellenzéki Szocialista Párt kezdeményezésére indított alkotmánybírósági felülvizsgálat érvénytelenítette a görög–albán kontinentális területek és tengeri övezetek elhatárolásáról szóló megállapodást, így annak ratifikálására nem kerülhetett sor.⁵²

A meglehetősen hideg albán–görög államközi kapcsolatokat az albániai etnikumközi feszültségek tovább súlyosbították. A 2011-es népszámlálás körüli események és maga a census is problematikus pontjává vált a kétoldalú kapcsolatoknak. Bár az októberi népszámlálási kérdőív a kommunista rendszer bukása óta először tartalmazott etnikai származásra és vallásra vonatkozó nyílt végű kérdéseket, a három hónappal korábban elfogadott törvénymódosítás⁵³ súlyosan sértette az önbevallás elvét. Ugyanis a módosítás 8. cikkének (3) bekezdése kimondja, hogy a népszámlálásból származó adatokat nem lehet felhasználni semmilyen választói névjegyzékhez, anyakönyvi nyilvántartás frissítéséhez vagy más közigazgatási nyilvántartáshoz. Vagyis az összegyűjtött adatokat kizárólag a népszámlálás céljaira használják fel, és a törvénynek megfelelően bizalmasan kezelik. Másrészt a 20. cikk (1) bekezdése szerint a nyilatkozattétel megtagadása vagy a hamis nyilatkozat 700 eurós pénzbírsággal jár. A módosítás egyrészt kizárta a kisebbségi övezeteken kívül élő görög kisebbséghez tartozó egyéneket, másrészt félelmet keltett az elismert kisebbségi övezetekben élő görögökben, akik attól tartottak, hogy a regisztrációs folyamat során etnikai származásukat bizonyítaniuk kell majd, ami sérti az etnikai és vallási hovatartozásuk szabad kinyilvánításához való jogukat.⁵⁴

Ahogy a bevezetőben már említettem, a népszámlálást megelőző törvénymódosítás miatti kisebbségi bojkott⁵⁵ és a szankcionálástól való félelem tehát erősen befolyásolhatta a görög kisebbséget a nyilatkozattételben, így a 2011-es népszámlálás adatai nem feltétlenül tükrözik a valóságot. A hivatalos adatok alapján 24 243 görög nemzetiségű egyén él Albániában, amely a teljes lakosság (2 800 138 fő) mindössze 0,87%-a. A 2011-est megelőző 1989-es népszámlálás úgy mért majd 59 000 görögöt Albániában, hogy a kisebbségi övezeteken kívül nem vették figyelembe a kisebbségeket, tehát értelmetlen-

⁵² MEHMETAJ, Jonina – MEÇAJ, Stela: Dispute between Albania and Greece over the Delimitation of Maritime Zones, *Lex Portus*, 2022/8(3), 7–29. p. <https://lexportus.net.ua/vipusk-3-2022/mehmetaj_831.pdf> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁵³ Law on the licenses, authorizations, and permissions in the Republic of Albania, 2011.

⁵⁴ KRASNIQI, Gezim: The politics of numbers and identity in Albania, *Citizenship in Southeast Europe*, <<https://www.citsee.eu/blog/politics-numbers-and-identity-albania>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁵⁵ LÏKMETA, Besar: Rightists and Greeks Denounce Albania Census, *Balkan Insight*, October 5, 2011, <<https://balkaninsight.com/2011/10/05/albania-population-census-stirs-calls-for-boycott/>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

né vált a nyilatkozattétel. A CIA World Factbook 1989-es becslései alapján a tényleges görög lakosság Albánia összes lakosának mintegy 3%-a, tehát nagyjából 100 000 fő. A hivatalos számadatok alapján több mint a felére csökkent a görögség számaránya Albániában 1989 és 2011 között. Ez még akkor is súlyos létszámcsökkenés, ha figyelembe vesszük, hogy a kommunista rezsim összeomlása után 2014-ig több mint 1,25 millió albán (köztük albán és görög nemzetiségű egyaránt) vándorolt ki Albániából.⁵⁶

Némileg árnyalja a képet, ha a 2011-es népszámlálás egyéb adatait is összevetjük. Az etnikai és kulturális hovatartozásnál a lakosság 13,96%-a nem válaszolt, 1,58%-a pedig nem relevánsként nyilatkozott. Tehát 435 082 (15,54%) egyén etnikai hovatartozása homályos, ezzel a görögség számarányának kérdése nyitott maradt és további vitáknak, egymásnak ellentmondó becsléseknek szolgáltató táptalajt (3. ábra).

3. ábra

Részlet a lakosság etnikai eloszlásából a 2011-es népszámlálás adatai alapján

Etnikai hovatartozás	Népesség lélekszáma	Népesség százalékos aránya
Teljes	2 800 138 fő	100
albán	2 312 356 fő	82,58
görög	24 243 fő	0,87
nem nyilatkozott	390 938 fő	13,96
nem releváns	44 144 fő	1,58

Forrás: saját szerkesztés.

A 2011-es népszámlálás az Omonia és a görög kisebbség azon követelésének is megingatta a létjogosultságát, hogy az albán hatóságok tegyék meg a görög nyelvet az ország második hivatalos nyelvének. A népszámlálás adatai szerint a lakosság 98,8%-a nyilatkozott úgy, hogy az albán az anyanyelve, a görög jócskán mögötte a második helyen áll a maga 0,5%-ával (mintegy 15 ezer beszélő), tehát még a magát görög nemzetiségűnek valló albán állampolgárok sem vallották mind anyanyelvüknek a görögöt.

Az Európa Tanács⁵⁷ és az albán Emberi Jogok Alapvető Biztosa⁵⁸ is kritikával illetve a népszámlálásról szóló törvény módosítását, mert az nem ösz-

⁵⁶ BARJABA, Kosta – BARJABA, Joniada: *Embracing Emigration: The Migration-Development Nexus in Albania*, Migration Policy Institute, <<https://www.migrationpolicy.org/article/embracing-emigration-migration-development-nexus-albania>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁵⁷ Advisory Committee on the Framework Convention for the protection of National Minorities, ACFC, 2012, <<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008c633>> (letöltve 2022. 10. 17.).

⁵⁸ Republic of Albania Ombudsman Special Report on Minority Rights in Albania, Ombudsman, 2014, <<https://www.avokatipopullit.gov.al/media/manager/website/reports/SPECIAL%20REPORT%20ON%20MINORITY%20RIGHTS.pdf>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

szegegyeztethető a Keretegyezmény 3. cikkében foglaltakkal. Az ombudsman elismeri, hogy az állam megfelelő intézkedéseket hozott a kisebbségi kultúra, a vallás, a nyelv, a hagyományok és a kulturális örökség fejlesztésére és megőrzésére vonatkozóan, de azok korántsem voltak elégségesek.

Az Albán Szocialista Párt időszaka (2013–2022)

Amikor az Edi Rama vezette baloldali nagykoalíció megnyerte a 2013-as parlamenti választásokat Athén és az albániai görögség nagy meglepetéssel és magas elvárásokkal tekintett az albán–görög kapcsolatok új időszakára. Az elégedettségük abból a feltételezésből indult ki, hogy a Rama-kormány is képviselni fogja a Szocialista Pártra a múltban oly’ jellemző engedékenységet Görögországgal és a görög kisebbséggel szemben. Azonban a görög elképzelések nem vették figyelembe azt a nacionalista fordulatot a szocialisták részéről, amely már 2010-ben, a tengeri határvita ügyén megmutatkozott. A fordulatra azért volt szükség, mert az albánok hagyományosan puhánynak tartják a Szocialista Pártot nemzeti és külpolitikai kérdésekben, és ennek okát főként a párt Görögországgal való szoros kapcsolatában látják.⁵⁹ Edi Rama pártja bár továbbra is az alapvetően déli bázisú szavazótáborára támaszkodhatott, nem akart puhánynak tűnni a jobboldali érzelmű albánok szemében. Tehát Rama nacionalista retorikájának⁶⁰ kialakulása és megszilárdulása a szocialisták „hazafias imázsának” a tudatos erősítése annak érdekében, hogy a párt a jobboldali választók felé is nyisson.⁶¹

Éppen Rama nacionalista retorikája miatt ellentmondásos a miniszterelnök által 2013-ban meghirdetett új viselkedési modell az albán külpolitikában. A Zéró-probléma politika a szomszédos országokkal való jó kapcsolat kialakítását célozta, így az új külpolitikai vezérelv új lehetőségeket jelentett az albán–görög kapcsolatokban is, amelyet Athén is nagy várakozásokkal személt.⁶² Az albán miniszterelnök Görögországot Olaszország, Törökország

⁵⁹ FETA, Bledar: Bilateral Governmental Communication: A Tool for Stronger Albanian-Greek Relations, In: *Albania and Greece: Understanding and explaining*, Friedrich-Ebert-Stiftung, Tirana, 2018, 76–77. p., <<https://library.fes.de/pdf-files/bueros/albanien/14698.pdf>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁶⁰ Edi Rama: I have no single blood cell of Greek origin; Albanian Orthodox are Albanians, *Oculus News*, July 30, 2019, <<https://www.ocnal.com/2019/07/edi-rama-i-have-no-single-blood-cell-of.html>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁶¹ Hasonló imázsépítés a DP részéről is megfigyelhető volt például 2017-ben, amikor a PBDNJ-vel közös listán indultak a parlamenti választásokon azzal a céllal, hogy a görög kisebbségi szavazatokat megnyerjék maguknak.

⁶² Rama: Greqia, partner strategjik. Politika jonë, 'zero probleme me fqinjët', *Durres Lajm*, 24/09/13, <<https://durrelajm.al/rama-greqia-partner-strategjik-politika-jone-zero-probleme-me-fqinjjet/>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

és Ausztria mellett a legfontosabb stratégiai partnerei közé sorolta. Az albán nyitás jelei mutatkoztak meg Rama miniszterelnöknek a Kuvendihez intézett első felszólalásában, amelyben kifejtette, hogy Görögország az egyetlen ország, amellyel Albániának „problémája” van, de eltökélt szándéka az együttműködésre és a jó kapcsolatokra való törekvés.⁶³

A görögök albán szocialistákkal való szimpatizálását mutatja, hogy Karolos Papoulias görög elnök rögtön a választások után Tiranába látogatott, ahol nem csak az albán vezetőkkel, de a görög kisebbség vezetőivel is találkozott.⁶⁴ A jó kapcsolatokat erősítette az is, hogy Albánia a 2014-es görög EU-elnökség alatt kapta meg a hivatalos uniós tagjelölti státuszt, ami egybeesett a görög kormány Agenda 2014⁶⁵ programjában megjelölt célokkal, amely Albánia és az összes nyugat-balkáni ország uniós integrációjának fellendítését célozza.

A magas szintű diplomáciai kapcsolatok intenzitását a kiújuló államközi és kisebbségi feszültségek sem törték meg 2014-ben, a külügyminiszterek szintjén zajló konzultációk a két ország közötti problémás kérdésekről egészen 2018 júliusáig kitartottak.⁶⁶ A 2009-ben majdnem lezárt albán–görög határvita kiújult, amikor Rama (újra) elutasította a görög–albán kontinentális területek és tengeri övezetek elhatárolásáról szóló megállapodást. Görögország figyelmeztette Albániát, hogy mindaddig vétózni fogja az albán csatlakozási tárgyalások megkezdését, amíg pontot nem tesznek a Jón-tengeri határvitára.⁶⁷

Az albániai etnikai feszültségek kiújulását pedig az új közigazgatási és területi felosztásról szóló törvénytervezet okozta, amelyet 2014 júliusában terjesztettek a Kuvendi elé. A törvénytervezet az önkormányzatok drasztikus csökkentését irányozta elő 380-ról 61-re, amelyet a görög kisebbséget képviselő kisebbségi kormánypárt, a PBDNJ hevesen ellenzett. A tervezet a 61 új, nagyobb önkormányzattól 3-at nyilvánított kisebbségivé, viszont a déli Himarát nem jelölte kisebbségi településnek,⁶⁸ amin Vangjel Dule, a PBDNJ el-

⁶³ CELA, Alba: Albania–Greece relations in the context of Albania’s EU integration process: gap between reality and perception, In: *Albania and Greece...*, 7. p. <<https://library.fes.de/pdf-files/bueros/albanien/14698.pdf>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁶⁴ PΑPATHANASIOU, Maria: Karolos Papoulias Visits Albania, *GreekReporter.com*, November 4, 2013, <<https://greekreporter.com/2013/11/04/karolos-papoulias-visits-albania/>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁶⁵ Agenda 2014, Ministry of Foreign Affairs of Hellenic Republic, 2011. <https://www.mfa.gr/images/docs/periferiaki_politiki/agenda_2014_en.pdf> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁶⁶ Tirana–Rome–Athens, the new diplomatic axis?, *Tirana Times*, October 31, 2019, <<https://www.tiranatimes.com/?p=143389>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁶⁷ REKA, Blerim: Greece slams the EU door to Albania in maritime dispute, *United Europe*, September 1, 2014, <<https://www.united-europe.eu/2014/09/greece-slams-the-eu-door-to-albania-in-maritime-dispute/>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁶⁸ ΖΙΚΑΚΟΥ, Ioanna: Albania: Edi Rama Acknowledges Greeks of Himara, *GreekReporter.com*, August 1, 2014, <<https://greekreporter.com/2014/08/01/albania-edi-rama-acknowledges-greeks-of-himara/>>(letöltve: 2022. 10. 17.).

nőke mélységesen felháborodott.⁶⁹ Mivel a törvény elfogadásához minősített többségre volt szükség, és a Szocialista Párt nem számíthatott a PBDNJ szavazatára, maga mellé állította az Igazság, Egység és Integráció Pártját (*Partia Drejtësi, Integrim dhe Unitet, PDUI*), amely az Albániában élő csám közösséget képviseli és erős rivalizálásban áll a PBDNJ-vel.

A PDUI átszavazásával elfogadták az új közigazgatási és területi felosztásról szóló törvényt, azonban a görögök mélyen csalódtak a szocialistákban. Ennek ellenére a PBDNJ a kormánykoalíció része maradt egészen egy újabb csalódásig, 2015 márciusáig, amikor a PDUI kilépett a PD koalíciójából és belépett a szocialisták kormánykoalíciójába, ezzel a görögök szemében nyilvánvalóvá vált az PS nacionalista fordulata.⁷⁰ Az egyesülésre reagálva Vangjel Dule kiléptette a PBDNJ-t a koalícióból és lemondott a Kuvendiben betöltött alelnöki tisztségéről, a helyére a PDUI egyik vezetőjét a csám-kérdés fő szószólóját, Shpëtim Idrizit választották, ami erős ellenérzést váltott ki mind Görögországban, mind pedig a görög kisebbségben.⁷¹

Az albán-görög államközi kapcsolatokat a 2015-től fokozódó⁷² albán-görög tengeri határvita mellett az albániai görög kisebbség körüli események is terhelték. 2016-ban Tirana és Athén között diplomáciai vita alakult ki Himara város helyi hatóságainak azon döntése miatt, hogy 19 görög nemzetiségű család házát lebontják, a közlemény szerint turisztikai célból.⁷³ A görög külügyminisztérium élesen bírálta Tirana hozzáállását a kisebbségi és tulajdonjogokhoz, és figyelmeztette a jogállamisági alapelvek betartására az uniós csatlakozás érdekében. Nikos Kotzias külügyminiszter a nyilatkozatában kizárólag a görög nyelvű lakosság sérelmeire fókuszált, holott a területrendezési terv több ezer ház lebontásáról szólt szerte az országban. A kormány terve a közleménykiegészítés szerint az volt, hogy megpróbálják helyreállítani az 1990-es évek után lezajlott kaotikus urbanizációt.⁷⁴

⁶⁹ LIKMETA, Besar: Albania Passes Landmark Territorial Reform, *Balkan Insight*, August 1, 2014, <<https://balkaninsight.com/2014/08/01/albania-parliament-passes-key-territorial-reform/>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁷⁰ PDIU braktis PD-në, hyn në qeveri, koalicion me PS dhe për 21 qershorin, *OraNews.tv*, 30 Mars 2015, <<https://www.oranews.tv/zgjedhjet-rama-konsultime-me-deputet-takon-edhe-kreun-e-pdiu>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁷¹ MEJDIRI, Fatjona: Albania PM Highlights Cham Plight on Greek TV, *Balkan Insight*, November 23, 2016, <<https://balkaninsight.com/2016/11/23/cameria-becomes-the-focus-of-albanian-pm-interview-in-the-greek-tv-11-23-2016/>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁷² LIKMETA, Besar: No Quick Fix to Albania-Greece Maritime Dispute, Minister, *Balkan Insight*, July 16, 2015, <<https://balkaninsight.com/2015/07/16/no-deal-on-albania-greece-maritime-shelf-border-dispute/>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁷³ PAPANASTASIU, Alekos: Rama putting Albania's EU membership at risk, *Protagon.gr*, 02 November 2016, <<https://www.eurotopics.net/en/168898/row-between-athens-and-tirana>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁷⁴ Sqarim i Ministrisë së Kulturës lidhur me Deklaratën e Ministrisë së Punëve të Jashtme të Greqisë për prishjen e objektit në fshatin Dhërmi, Ministry of Culture of Al-

A görög figyelmeztetés az albán miniszterelnökből is heves reakciót váltott ki, amely aztán nyilatkozatháborúhoz⁷⁵ vezetett Tirana és Athén között: „... ha az Akropolisz még mindig az emberiség és a civilizáció dicsőségét képviseli, az Gjergj Dushmani albán származású athéni érsek bátorságának köszönhető, aki 1686-ban tárgyalt Francesco Morosinivel a velencei flottából, hogy ne bombázzák a várost... Egy ilyen történet egy olyan városról, amely a bizonyítékok és a történészek szerint egykor főleg albán nyelvű volt, nem teszi abszolút albán várossá. Hasonlóképpen, bár Himara a tengeri cserekapcsolatok és a szoros és gyümölcsöző együttélés révén megtapasztalta a görög szigetvilágot és a görög nyelvet, mint a Kelet »közös nyelvét«, ez mégsem teszi abszolút görög provinciává.”⁷⁶

A második Rama-kormány (2017–2021) alatt is megmaradt a feszültségekkel terhelt viszony Albánia és Görögország között, de Albánia uniós törekvései a kisebbségi jogok fejlődésére pozitív hatással voltak.⁷⁷ Mivel az FCNM Tanácsadó Bizottságának valamennyi véleménye és az Európai Bizottság előrehaladási jelentései számos hiányosságot állapítottak meg az albániai nemzeti kisebbségek nyelvhasználatával kapcsolatban, a 2017 őszén elfogadott nemzeti kisebbségek védelméről szóló törvény⁷⁸ a kisebbségek nyelvhasználatában igyekezett hiányt pótolni. A törvény kilenc nemzeti kisebbség⁷⁹ számára biztosít hivatalos kisebbségi státuszt anélkül, hogy különbséget tenne a nemzeti és az etnikai nyelvi csoportok között.

A jogszabály rendelkezik a kisebbségi nyelvtanításról és a kettős hivatalos nyelvhasználatról azon helyi közigazgatási egységek számára, ahol a kisebbség az összlakosság 20%-át teszi ki. A 2014-es területi közigazgatási reform által létrehozott 61 önkormányzatban leküzdhetetlen akadályt jelent a jogokhoz való tényleges hozzáférés a kisebbségek számára. Ugyanis a szabá-

bania, 2017, <<https://kultura.gov.al/sqarim-i-ministrise-se-kultures-lidhur-me-deklaraten-e-ministrise-se-puneve-te-jashtme-te-greqise-per-prishjen-e-objektit-ne-fshatin-dhermi-2/>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁷⁵ GUÇE, Armando: Albanian-Greek Relations: A Tragedy of Cacophony, *Exit News*, 11/11/2016, <<https://exit.al/en/2016/11/11/albanian-greek-relations-a-tragedy-of-cacophony/>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁷⁶ Athens in diplomatic spat with Tirana over demolition of ethnic Greeks' homes, *Ekathimerini.com*, 01.11.2016, <<https://www.ekathimerini.com/news/213304/athens-in-diplomatic-spat-with-tirana-over-demolition-of-ethnic-greeks-homes/>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁷⁷ MEJDI, Fatjona: Albania To Adopt Law Boosting Minorities' Rights, *Balkan Insight*, September 28, 2017, <<https://balkaninsight.com/2017/09/28/albania-to-adopt-the-first-law-on-minorities-09-27-2017/>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁷⁸ Law on the Protection of National Minorities of the Republic of Albania, Republic of Albania Parliament, 2017, <<https://rm.coe.int/law-on-protection-of-national-minorities-in-albania-english/1680a0c256>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁷⁹ A kormány nemzeti kisebbségként definiálta a görögöket, a macedónokat, az arománokat (vlachokat), a romákat, az egyiptomiakat, a montenegróiakat, a bosnyákokat, a szerbeket és a bolgárokat.

lyozások értelmében a nyelvi jogot csak három olyan településen ismerik el, ahol a 20%-os küszöbérték teljesíthető – a görög kisebbség által lakott Dropull és Finiq, valamint a macedón kisebbség által lakott Pustec településen.⁸⁰ Albánia kisebbségi nyelvhasználati politikája korlátoltságot sugall, amely arra a félelemre utal, hogy egy megengedőbb, toleránsabb kisebbségi nyelvvédelmi törvény veszélyeztetné az ország kohézióját. Éppen emiatt a korlátoltság miatt Albánia a nyelvi jogok védelme terén a lemaradók kategóriájába tartozik, messze lemaradva a többi nyugat-balkáni államtól. Albánia a régió egyetlen olyan országa,⁸¹ amely nem írta alá a Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját.

Tirana lavírozó politikája a nemzetiségi kérdésekben Rama második kormányát is meghatározta. Továbbra is a kormány deklarált külpolitikai vezérelve volt a Zéró-probléma politika, a jószomszédsági viszony fenntartása a környező államokkal és Görögország felé is rendre igyekezett ezt hangsúlyozni. Rama a Kuvendiben ismertett kormányprogramjában úgy hivatkozott a görög kisebbségre, mint hídra, mely összekötő kapcsot jelent a két ország között és Görögországot továbbra is Albánia fontos stratégia partnereként határozta meg,⁸² azonban a kisebbség elégedetlensége az államközi kapcsolatokat is negatívan befolyásolta. Tirana integrációs törekvéseinek akadályoztatása a görög kisebbség jogfosztott helyzetére hivatkozva állandó ütőkártyát biztosított Athénnek Tiranával szemben – és gyakran nem alaptalanul.

2019-ben az Új Demokrácia (ND) és Kyriakos Mitsotakis miniszterelnök hatalomra kerülésével Görögország még szorosabban összekapcsolta a görög kisebbségi jogok⁸³ kérdését Albánia európai perspektívájának támogatásával.⁸⁴ Az albán kormánynak szüksége volt a görög támogatásra a korántsem zökkenőmentes uniós integráció felé vezető úton, illetve a bilaterális gazdasági kapcsolatok szempontjából is normalizálni kellett a kapcsolatokat. A Mitsotakis-kormány időszakával kezdődött meg a kapcsolatok felélénkítése. A

⁸⁰ Fourth Opinion on Albania – adopted on 11 October 2018, ACFC, 2018, 24. p., <<https://rm.coe.int/4th-op-albania-en-/168093903b>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁸¹ Amennyiben a tágan értelmezett Balkánt vizsgáljuk, észrevehetjük, hogy sem Bulgária, sem pedig Görögország nem írta alá a Chartát. A Nyugat-Balkánon pedig Bosznia-Hercegovina és Észak-Macedónia aláírta ugyan a dokumentumot, de nem ratifikálta azt.

⁸² Mesazhi i Ramës për Greqinë: S'mbyllim sytë, as gojën për të drejtat tona, *Koha*, 11 Szeptember 2017, <<https://www.koha.net/arberi/43555/mesazhi-i-rames-per-greqine-smbyllim-syte-as-gojen-per-te-drejtat-tona/>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁸³ ISTRATE, Dominik: Greek PM threatens to veto Albanian EU accession talks, *Emerging Europe*, September 9, 2019, <<https://emerging-europe.com/news/greek-pm-threatens-to-veto-albanian-eu-accession-talks/>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁸⁴ Greek National Minority in Albania, Ministry of Foreign Affairs of Hellenic Republic, n.d., <<https://www.mfa.gr/en/greek-national-minority-in-albania/>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

görög miniszterelnök számos alkalommal találkozott Edi Ramával, és elérte, hogy Rama elálljon a dél-albániai görög ingatlanok kisajátításától,⁸⁵ és előmozdítsa a görög kisebbségek, valamint ingatlanjaik nyilvántartásba vételét, amely Athén számára kulcskérdés volt a kapcsolatok normalizálásában.⁸⁶

A két ország közötti bilaterális kapcsolatok helyreállításának igénye a kisebbségi jogok ügyét is fellendítette. A Kuvendi 2020 novemberében jóváhagyta a „A népszámlálásról és a lakhatásról” szóló törvényt, mely görög és EU-s kérésre kifejezetten tartalmazza az etnikai hovatartozás szabad önmeghatározásnak elvét, összhangban az Európa Tanács Keretegyezményének 3. cikkével.⁸⁷ Az új törvényt a Mitsotakis-kormány is üdvözölte, és biztosította Tiranát annak EU-s csatlakozására vonatkozó görög támogatásról.⁸⁸ A görög kisebbség ügyében tehát pozitív eredményeket értek el a felek, azonban a tengeri határvita kérdésében a folyamatos konzultációk ellenére egészen 2022 őszéig nem sikerült kompromisszumos megoldást találnia Tiranának és Athénnak, éppen ezért úgy döntöttek, hogy a Hágai Nemzetközi Bíróság hatáskörébe utalják a döntést.⁸⁹

Összeségében elmondható, hogy az első Rama-kormány a görög várakozásokkal ellentétben nem lendítette fel az albán–görög kapcsolatokat, melynek okai főként a szocialista párt „hazafias imázsépítésében” alkalmazott nacionalista retorika és görög elhatárolódás a csám helyzet rendezésétől voltak. A bilaterális kapcsolatok akkor indultak javulásnak, amikor Görögországban az Új Demokrácia került hatalomra és Edi Rama nacionalista retorikája is konszolidálódott. Mitsotakis és Rama kompromisszumkeresése és jó kapcsolata kulcsfontosságú lehet az államközi kapcsolatok normalizálásában és a kisebbségek, valamint a határviták ügyének előmozdításában.

⁸⁵ Edi Rama to expropriate land belonging to Greek minority in Albania, *Keep Talking Greece*, March 30, 2019, <<https://www.keeptalkinggreece.com/2019/03/30/rama-greek-minority-expropriation-albania/>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁸⁶ Rama pledges to stick to reforms in meeting with Mitsotakis, *Ekathimerini.com*, 29.10.2019, <<https://www.ekathimerini.com/news/245941/rama-pledges-to-stick-to-reforms-in-meeting-with-mitsotakis/>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁸⁷ Fifth Report submitted by Albania, ACFC, 2021, 10. p., <<https://rm.coe.int/5th-sr-albania-en/1680a2614c>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁸⁸ Statement of the Minister of Foreign Affairs, Nikos Dendias, following his meeting with the Prime Minister of Albania, Edi Rama (Tirana, 20 October 2020), Ministry of Foreign Affairs of Hellenic Republic, 2020, <<https://www.mfa.gr/en/current-affairs/top-story/statement-of-the-minister-of-foreign-affairs-nikos-dendias-following-his-meeting-with-the-prime-minister-of-albania-edi-rama-tirana-20-october-2020.html>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

⁸⁹ MAZONAKIS, Stella: Greece and Albania head to international court over maritime borders dispute, *Greek City Times*, 10.10.2022, <<https://greekcitytimes.com/2022/10/10/greece-albania-court-maritime-borders/>> (letöltve: 2022. 10. 17.).

Összegzés

Amint azt a tanulmány igyekezett bemutatni, az albán–görög bilaterális kapcsolatokat a történelmi sérelmek, az etnikai kisebbségek kérdésköre és a határviták uralták az elmúlt száz évben. Az együttműködés és az ellenséges időszakok váltakozva jelentek meg az albán–görög kisebbségi és államközi kapcsolatrendszerben, amely instabillá tette a két szomszédos ország viszonyát. A tanulmány körüljárta a mindenkori tiranai vezetés kisebbségpolitikáját a görögség vonatkozásában, és bemutatta, hogy Albánia főként a demokratizálódási folyamat megindulása után milyen eredményeket tudott elérni a kisebbségi jogok biztosítását illetően. Természetesen a folyamat még korántsem zárult le, azonban Tirana részéről mutatkozik politikai szándék a kérdéses pontok lezárására.

A két ország határvitáját a Hágai Nemzetközi Bíróság minden bizonnyal rendezni majd, azonban az etnikai kisebbségek ügyében saját maguknak kell eljárniuk. Napjainkban a legfontosabb rendezésre váró ügy a csámok helyzetének megoldása, amelyet Athén mindeddig elhárított úgy, hogy közben a görög kisebbségi kérdések tárgyalási jogát fenntartotta. Reálpolitikai megfontolásokból viszont a csám-kérdéskört a történelmi sérelmek miatt érdemes lehet későbbre halasztani, mert érzékenysége miatt könnyen megakaszthatja a megbékélés folyamatát.

Görögország részéről viszont már az is egy előzékeny gesztus lehetne, ha eltörölné a hadiállapotról szóló királyi rendeletet, amely feleslegesen terheli a két ország kapcsolatát. További a kapcsolatokat normalizáló intézkedések lehetnének még a történelmi vegyes bizottságok létrehozása, etnikai iskolák megnyitása az albán kivándorlók számára Görögországban, Himara újraértékelése, stb. Ezek mind olyan lehetőségek, amelyekben benne van a „sikerpotenciál” és pozitív lendületet adhat az államközi kapcsolatoknak.

A görög–albán kapcsolat összetett rendszerét hosszú ideje uralja a bizalmatlanság a politikai térben, viszont gazdaságaikat tekintve a két ország együttműködése mindkét félnek nyereséges. Athén és Tirana *vice versa* profitál a görögországi albán kivándorlókból, illetve a dél-albániai görög turisztikai befektetésekből.

A tanulmány igazolta, hogy az elmúlt száz évet egy olyan trend jellemezte, ahol az együttműködési és kvázi „hidegháborús” időszakok ciklikusan váltották egymást. Ennek a ciklikus folyamatnak a fókuszában pedig szinte minden alkalommal a görög kisebbség volt, amely hasznos barométere volt az albán–görög államközi kapcsolatoknak.